

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 342.565.4(477):351.95
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.27>

В. В. Олашин
*адвокат (приватна практика),
здобувач ступеня доктора філософії,
випускник аспірантури 2022 року
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0002-8638-8004*

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: ЕФЕКТИВНІСТЬ, ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВПЛИВ

Дана наукова стаття розглядає ключові аспекти виконання судових рішень в юридичній системі України та його важливість для ефективності юстиції та дотримання прав та свобод громадян. Детально проаналізовано положення Основного закону, яке визначає обов'язковість судових рішень та відповідальність держави за їх виконання. Зазначається, що держава повинна забезпечувати виконання рішень у встановленому законом порядку, а суди здійснюють контроль за їх виконанням.

Стаття зосереджує увагу на ролі судів у контролі за виконанням судових рішень, включаючи додержання законності та правової обов'язковості виконання. У статті вказується на те, що невиконання судових рішень може мати серйозні наслідки, і вводиться система правових заходів для забезпечення відповідальності за такі дії. Одним із таких заходів є можливість накладення штрафу на керівника суб'єкта владних повноважень, що стимулює своєчасне виконання рішень.

Кодекс адміністративного судочинства України також регулює наслідки розгляду звіту суб'єкта владних повноважень щодо виконання судового рішення, включаючи можливість встановлення нового строку для подання звіту та накладення штрафу у разі порушення. Виконання судових рішень сприяє довірі до системи правосуддя та реалізації прав та свобод громадян.

Особлива увага в статті приділяється членству України в Раді Європи та його впливу на правову систему країни. Зазначається, що членство в Раді Європи забезпечує співпрацю та обмін досвідом з іншими країнами-членами організації, сприяючи наближенню законодавчих стандартів України до європейських норм. У статті вказується на активну співпрацю України з Радою Європи у проведенні реформ, особливо у галузі прав людини, демократії та судової системи.

Далі стаття звертає увагу на проблему невиконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні, яка вимагає конкретних законодавчих та адміністративних реформ. У статті вказується на фінансові та політичні чинники як корінні причини цієї проблеми. Україна розробила План заходів та систему моніторингу виконання рішень суду для ефективного забезпечення прав людини і рекомендацій міжнародних органів.

Стаття зазначає, що стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує принцип обов'язковості судових рішень та право на справедливий і публічний розгляд справ перед незалежним судом. Виконання судових рішень вважається необхідною частиною судового процесу.

Загалом, стаття підкреслює зусилля України щодо впровадження реформ, спрямованих на ефективне виконання рішень Європейського суду з прав людини та захист прав людини в країні. Для досягнення цих цілей важлива співпраця з міжнародними органами та врахування їх рекомендацій.

Ключові слова: судовий контроль, рішення суду, рішення Європейського суду з прав людини, виконання судового рішення, звіт про виконання рішення суду, штраф за неподання звіту, ефективний судовий захист.

Olashyn V. V. ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS IN UKRAINE: EFFICIENCY, LEGAL LIABILITY AND INTERNATIONAL INFLUENCE

This scientific article examines the key aspects of the enforcement of court decisions in the legal system of Ukraine and its importance for judicial effectiveness and the protection of rights and freedoms of citizens. Analyzed in detail of the provisions of the Main law that determine the binding nature of court decisions and the state's responsibility for their enforcement. It is noted that the state must ensure the enforcement of decisions in accordance with the established legal procedure, while the courts exercise control over their implementation.

The article focuses on the role of courts in monitoring the enforcement of court decisions, including compliance with legality and the legal obligation to enforce them. The article points out that the non-enforcement of court decisions can have serious consequences, and a system of legal measures is introduced to ensure accountability for such actions. One of these measures is the possibility of imposing fines on the leader of a government authority, which incentivizes timely execution of decisions.

The Code of Administrative Procedure of Ukraine also regulates the consequences of reviewing a report by a government authority regarding the enforcement of a court decision, including the possibility of setting a new deadline

for submitting the report and imposing fines in case of violations. The enforcement of court decisions contributes to trust in the judicial system and the realization of the rights and freedoms of citizens.

Special attention in the article is given to Ukraine's membership in the Council of Europe and its influence on the country's legal system. It is mentioned that membership in the Council of Europe ensures cooperation and exchange of experience with other member countries, facilitating the approximation of Ukrainian legislative standards to European norms. The article points out that Ukraine's active cooperation with the Council of Europe in carrying out reforms, particularly in the fields of human rights, democracy, and the judicial system.

Furthermore, the article draws attention to the problem of non-enforcement of judgments of the European Court of Human Rights in Ukraine, which requires specific legislative and administrative reforms. The article points to financial and political factors as root causes of this problem. Ukraine has developed a plan of measures and a monitoring system for the enforcement of court decisions to effectively safeguard human rights and implement international recommendations.

The article states that Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms guarantees the principle of the binding nature of court decisions and the right to a fair and public hearing of cases before an independent court. The enforcement of court decisions is considered an essential part of the judicial process.

Overall, the article emphasizes Ukraine's efforts to implement reforms aimed at the effective enforcement of judgments of the European Court of Human Rights and the protection of human rights in the country. Collaboration with international organizations and consideration of their recommendations are crucial for achieving these goals.

Key words: judicial control, court decision, decision of the European Court of Human Rights, enforcement of the court decision, report on the enforcement of the court decision, penalty for failure to submit a report, effective judicial protection.

Постановка проблеми. Неефективне виконання судових рішень в юридичній системі України та невідповідність національного законодавства стандартам Європейського суду з прав людини.

Ця проблема виникає з відсутності належних механізмів контролю за виконанням судових рішень, недостатньою відповідальністю держави за невиконання рішень та недостатнім фінансуванням судової системи. Невиконання судових рішень має негативні наслідки для довіри громадян до судової системи та порушує їхні права та свободи.

Крім того, проблема невиконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні свідчить про несумісність національного законодавства з міжнародними стандартами. Це ставить під загрозу позицію України у міжнародному співтоваристві та може призвести до санкцій чи інших негативних наслідків.

Отже, постановка проблеми в цій статті включає питання ефективності виконання судових рішень в Україні, недостатньої відповідальності держави за невиконання рішень, недоліків у законодавстві та несумісності з міжнародними стандартами. Розв'язання цих проблем може сприяти покращенню дотримання прав та свобод громадян, забезпеченню довіри до системи правосуддя та позитивному іміджу України у міжнародному співтоваристві.

Метою статті є проаналізувати ключові аспекти виконання судових рішень в юридичній системі України, висвітлити їх важливість для ефективності юстиції та дотримання прав та свобод громадян, розглянути роль судів у контролі за виконанням рішень, висвітлити систему правових заходів для забезпечення відповідальності за невиконання рішень, а також розглянути вплив членства України в Раді Європи на правову систему країни та проблему невиконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні.

Вклад основного матеріалу. Стаття 129¹ Конституції України регулює важливий аспект юридичної системи країни, а саме виконання судових рішень. Розглянемо цю статтю більш докладно.

Перша частина статті стверджує, що суд ухвалює рішення іменем України. Це означає, що рішення, прийняте судом, виступає від імені держави та має юридичну силу. Суди виконують свою функцію незалежно від владних чи інших впливів, щоб забезпечити справедливість та правовий порядок у країні [1].

Друга частина статті зазначає, що судові рішення є обов'язковим до виконання. Це означає, що сторони, які були об'єктом судового розгляду, а також треті особи, які підпадають під обов'язковість рішення, повинні його виконати. Виконання судового рішення є необхідною умовою для забезпечення справедливості та реалізації права [1].

Третя частина статті визначає, що держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Це означає, що владні органи та виконавчі механізми зобов'язані забезпечити ефективне виконання рішень суду. Законодавство встановлює процедури та механізми для здійснення виконавчого процесу, щоб гарантувати виконання судових рішень.

Наступна частина статті стверджує, що контроль за виконанням судового рішення здійснює сам суд. Суд має право контролювати процес виконання своїх рішень та за необхідності вживати заходів для забезпечення повного та своєчасного виконання рішення. Суд здійснює контроль не лише над самим фактом виконання рішення, але й над додержанням законності та правової обов'язковості виконання [1].

Контроль суду за виконанням судового рішення є важливим механізмом забезпечення ефективності юстиції та дотримання права. В разі невиконання рішення суду сторонами або треті-

ми особами, суд може застосовувати різні правові заходи, включаючи штрафні санкції.

Враховуючи значення судових рішень для забезпечення правосуддя та правового порядку, важливо, щоб всі суб'єкти права поважали й виконували судові рішення. Це забезпечує довіру до системи правосуддя та гарантує реалізацію прав та свобод громадян.

Отже, стаття 129¹ Конституції України встановлює принцип обов'язковості та виконання судових рішень, а також надає судам повноваження контролювати процес їх виконання. Це сприяє забезпеченню справедливості, захисту прав та правової стабільності в Україні.

Якщо розглядати статтю 382 Кодексу адміністративного судочинства України, то відповідно до частини першої цієї статті якщо суд прийняв судові рішення в адміністративній справі, то він має можливість зобов'язати суб'єкта владних повноважень, на якого це рішення впливає, подати звіт про виконання цього судового рішення у встановлений судом строк [2].

Це означає, що якщо суд вирішив у справі, що рішення, дії або бездіяльність певного суб'єкта владних повноважень були неправомірними або порушували права інших осіб, то суд може вимагати від цього суб'єкта владних повноважень подання звіту про те, як він виконав.

Це є важливим механізмом забезпечення виконання судових рішень у сфері адміністративного судочинства. Суд має можливість контролювати виконання своїх рішень і забезпечувати, щоб суб'єкт владних повноважень дотримувався їх змісту та виконував необхідні заходи для відновлення порушених прав або усунення неправомірних дій.

Основна мета цієї частини статті полягає в тому, щоб забезпечити ефективне виконання судових рішень та захистити права громадян та інших зацікавлених осіб. Крім того, цей механізм контролю допомагає зміцнити принципи правової держави та забезпечити виконання судової влади в Україні.

Частина друга статті 382 Кодексу адміністративного судочинства України стосується наслідків розгляду звіту суб'єкта владних повноважень щодо виконання рішення суду, а також ситуацій, коли такий звіт не був поданий. Згідно з цим положенням, суддя має право прийняти рішення про встановлення нового строку для подання звіту або накладення штрафу на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення. Якщо суб'єкт владних повноважень не подав звіт про виконання судового рішення, суддя може встановити новий строк для його подання. Це дає суб'єкту владних повноважень можливість довести факт виконання рішення в зазначений строк. У разі неподання звіту суддя також має

право накладати штраф на керівника суб'єкта владних повноважень, який несе відповідальність за виконання рішення. Сума штрафу може становити від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Це слугує як економічний стимул для суб'єктів владних повноважень вчасно подавати звіти та виконувати судові рішення [2].

Такі заходи контролю забезпечують ефективне виконання судових рішень і змушують суб'єкти владних повноважень брати належний розгляд ці рішення та виконувати їх у встановлений строк.

Частина третя статті 382 Кодексу адміністративного судочинства України встановлює порядок стягнення штрафу, який накладено на керівника суб'єкта владних повноважень. Згідно з цим положенням, половина суми штрафу стягується на користь позивача, тобто особи, яка звернулася до суду з позовом, а інша половина направляється до Державного бюджету України. Така розподільна схема фінансових ресурсів має на меті забезпечення компенсації позивачеві, який став жертвою порушення його прав суб'єктом владних повноважень, а також поповнення державного бюджету [2].

Частина четверта статті 382 Кодексу адміністративного судочинства України регламентує процедуру вирішення питання про накладення штрафу. Згідно з цим положенням, питання про накладення штрафу може бути вирішено за клопотанням позивача або за ініціативою судді під час судового засідання з повідомленням сторін. Навіть у випадку, якщо сторони, які були належним чином повідомлені, не з'явилися на судові засідання, це не перешкоджає розгляду питання про накладення штрафу [2].

Така процедура дозволяє суду ефективно вирішувати питання про накладення штрафу, навіть у випадку відсутності сторін. Вона забезпечує прозорість та справедливість у процесі накладення штрафу, а також дозволяє забезпечити ефективне виконання судових рішень та відповідальність суб'єктів владних повноважень за їхнє невиконання.

Частина п'ята статті 382 Кодексу адміністративного судочинства України встановлює можливість зменшення розміру штрафу, який стягується на користь Державного бюджету України, за невиконання або неналежне виконання судового рішення. Згідно з цим положенням, суддя може зменшити штраф на суму, яка відповідає розміру штрафу, що був накладений за ті ж самі порушення державним виконавцем у виконавчому провадженні [2].

Це означає, що якщо орган чи посадова особа, відповідальні за виконання рішення, подали клопотання до суду, а також представили відповідні докази, суддя має право зменшити штраф,

що стягується на користь Державного бюджету. Зменшення штрафу розраховується на суму, яка відповідає розміру штрафу, який був раніше накладений за ті самі порушення в рамках виконавчого провадження.

Таке положення сприяє справедливому підходу до накладання штрафу за невиконання або неналежне виконання судового рішення. Воно дає можливість враховувати попередні штрафні санкції, що були застосовані державним виконавцем, та зменшувати розмір штрафу, що стягується на користь Державного бюджету, для досягнення балансу та справедливості в процесі виконання судового рішення.

Україна є членом Ради Європи з 9 листопада 1995 року. Рада Європи – це міжнародна організація, метою якої є забезпечення єднання та співпраці між своїми членами з метою збереження та втілення спільних ідеалів і принципів. Одним з головних завдань Ради Європи є сприяння соціально-правовому розвитку своїх членів шляхом наближення їх правових стандартів до європейських. Україна активно співпрацює з Радою Європи, зокрема, шляхом приєднання до конвенцій, які складають основу європейських правових стандартів у галузі прав людини та верховенства права. Це сприяє зміцненню правової системи та захисту прав людини в Україні.

Рада Європи надає підтримку Україні у проведенні реформ у ключових сферах. Співпраця здійснюється на основі планів дій, розроблених Радою Європи з метою сприяння внутрішнім реформам. Ці плани дій впроваджуються з 2005 року і спрямовані на покращення стану прав людини, розвиток демократичних інститутів, реформу судової системи та багато іншого [3].

В цілому, членство в Раді Європи дозволяє Україні підтримувати діалог, обмін досвідом та співпрацю з іншими країнами-членами організації, що сприяє розвитку соціально-правового простору та покращенню життя громадян. Плани дій, розроблені Радою Європи для України, сприяють виконанню статутних та індивідуальних зобов'язань країни як члена організації. Вони передбачають адаптацію українського законодавства, інститутів та практики до європейських стандартів у галузі прав людини, верховенства права і демократії. Реалізація планів дій підлягає спільному моніторингу Ради Європи та органів влади України з метою оцінки їх ефективності.

У рамках планів дій визначено стратегічні напрямки, які орієнтовані на дотримання прав людини і вирішення пріоритетних питань, визначених контрольними органами Ради Європи та Європейським судом з прав людини. Особлива увага приділяється захисту прав людини і поліпшенню стану виконання судових рішень. Реалізація планів дій сприяє зміцненню правового про-

стору України, наближенню її до європейських норм і стандартів, а також підтримує постійний діалог і співпрацю з Радою Європи для досягнення спільних цілей.

Україна, як член Ради Європи, має зобов'язання забезпечувати належне виконання рішень Європейського суду з прав людини. Одним із серйозних проблем, визначених Європейським судом з прав людини, є невиконання або довготривале виконання рішень національних судів у справах, де боржником є державний орган, державне підприємство, установа або організація. Європейський суд з прав людини, в своїх рішеннях, зазначає про необхідність прийняття конкретних законодавчих та адміністративних реформ для вирішення цієї проблеми. Він підкреслює, що відсутність ефективних механізмів захисту та загальних заходів призводить до невиконання рішень національних судів [4]. Європейський суд з прав людини вбачає, що корінні причини цих проблем зазвичай полягають у фінансових і політичних чинниках, і вже раніше вказував на це в інших рішеннях [5].

Програмою Кабінету Міністрів України на 2020 рік було передбачено низку завдань для Міністерства юстиції України. Одне з головних завдань було забезпечення впровадження ефективного механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини та вирішення системних питань, визначених у цих рішеннях. Це передбачало розробку нового Плану заходів, а також системи моніторингу та оцінки реалізації вказаної вище Національної стратегії у сфері прав людини. Метою цього було забезпечення ефективного виконання прав людини та виконання рекомендацій міжнародних органів, таких як органи ООН, що моніторять виконання міжнародних договорів з прав людини, а також результатів Універсального періодичного огляду Ради ООН щодо стану дотримання прав людини в Україні [6].

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 04.11.1950 р. встановлює принцип обов'язковості судових рішень. Цей принцип гарантує право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи перед незалежним і безстороннім судом, визначеним законом. Це право застосовується до цивільних справ та кримінальних обвинувачень. Виконання судових рішень є необхідною частиною судового процесу згідно зі статтею 6 Конвенції. Судове та виконавче провадження є різними етапами, але одного провадження [7].

Висновки. Отже, Основний Закон визначає важливий аспект юридичної системи країни – виконання судових рішень. Відповідно до статті, судові рішення ухвалюються від імені держави і є обов'язковими до виконання. Держава має забезпечувати виконання судових рішень

у визначеному законом порядку. Суди здійснюють контроль за виконанням рішень, зокрема за додержанням законності та правової обов'язковості виконання. Невиконання судових рішень може мати наслідки, включаючи застосування правових заходів. Виконання судових рішень є необхідною умовою для довіри до системи правосуддя та реалізації прав та свобод громадян.

Кодекс адміністративного судочинства України встановлює процедури та механізми, які сприяють ефективному виконанню судових рішень, забезпечують відповідальність суб'єктів владних повноважень та сприяють досягненню справедливості у судочинстві.

Україна є членом Ради Європи, що сприяє співпраці та обміну досвідом з іншими країнами-членами організації. Членство в Раді Європи дозволяє Україні зміцнювати свою правову систему та захист прав людини шляхом наближення своїх законодавчих стандартів до європейських норм. Україна активно співпрацює з Радою Європи у проведенні реформ, особливо у галузі прав людини, демократії та реформи судової системи. Плани дій, розроблені Радою Європи для України, визначають стратегічні напрямки розвитку, спрямовані на дотримання прав людини та вирішення пріоритетних питань. Реалізація планів дій сприяє зміцненню правового простору України, наближенню до європейських стандартів та підтримці постійного діалогу з Радою Європи.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод встановлює принцип обов'язковості судових рішень і гарантує право на справедливий і публічний розгляд справ перед незалежним

судом. Виконання судових рішень є необхідною частиною судового процесу. Тому Україна зосереджує зусилля на впровадженні реформ, які забезпечать ефективне виконання рішень Європейського суду з прав людини та захист прав людини в країні. Продовження співпраці з міжнародними органами та врахування їх рекомендацій важливі для досягнення цих цілей.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV: із зм. і доп. станом на 27.04.2021 р. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36. № 37. Ст. 446.
3. Національна стратегія розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація: 30.09.2000. №1218-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.06.2023 р.).
4. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine): Рішення Європейського суду з прав людини від 15.10.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text (дата звернення: 16.06.2023 р.).
5. Справа «Бурмич та інші проти України» (Burmych and Others v. Ukraine): Рішення Європейського суду з прав людини від 12.10.2017. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4600> (дата звернення: 16.06.2023 р.).
6. Програма діяльності Кабінету Міністрів України на 2020 рік: 12.06.2020 р. № 471 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.06.2023 р.).
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.06.2023 р.).